

Illyés Gyula temetésén

BELON GELLÉRT PÜSPÖK GYÁSZBESZÉDE

1983. április 22-én a Farkasréti temetőben vett a nemzet végső búcsút nagy fiától, Illyés Gyulától. A 81 éves korában elhunyt háromszoros Kossuth-díjas írónak, a magyar kultúra és az egyetemes magyarság kiemelkedő személyiségének ravatalát elborították a kegyelet virágai. Koporsója körül őrséget álltak a magyar politikai, társadalmi és kulturális élet képviselői. Világnézetre és vallásra való tekintet nélkül gyászolta mindenki.

A kormányzat nevében Köpeczi Béla művelődési miniszter mondott beszédet, Illés Endre író a Magyar Írók Szövetsége, Sütő András író a Duna-völgyi népek és az egyetemes, tizenötmilliónyi magyarság nevében búcsúzott tőle. Az egyházi szertartást Belon Gellért címzetes püspök, pécsi segédpüspök celebrálta. Gyászbeszédét az alábbiakban olvashatjuk.

Kedves Gyula testvérünk!

Elindultál hát Kháron ladikján a nagy útra, amely a végesből a végtelenbe, az időből az örökkévalóságba, evilágból a túlvilágra, az embertől Istenig vezet. Kérted egyházad szolgálatát erre a nagy útra – és mi eljöttünk érted imádkozni az egyház kétezer éves imájával. – Mint te kívántad: – Az ódon latin nyelv patinás komorságával állottunk mögéd, ki Isten előtt állsz ítéletre várván.

Első szavunk a megkövetés és bocsánatkérésé. Keresztelésed szent pillanatától, mely örökre eljegyzett Téged az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel, messze sodort a keresés útja, és bejártad a kutató szellem szinte minden ösvényét. És ebben a keresésben nem tudtunk úgy tanúságot tenni Istenünkről, hogy áldott valóságát egyértelműen, fenntartás és kételkedés nélkül elfogadd. Nem tudtuk megmutatni neked azt az Istent, aki van; sőt annyira és úgy van, hogy három személyben van; – és túláradóan birtokolja a szellemi valók hármasságát: a szabadságot, az igazságot és a szeretetet. És helyette a magunk életére leszűkített, emberszabású Istent mutattunk. És nem tudtunk tanúságot tenni a Krisztusban megjelenő tökéletes és teljes emberségről. Pedig Te is a szellem teljességére és az emberség tiszta valóságára törekedtél prófétai arányokat mutató írói pályádon. Aki emberséget akar, azt akarja, amit az Isten akar. Aki a szabadságért, igazságért és a szeretetért küzd, azért küzd, amiért az Isten küzd. Akaratban egyik voltatok, de valahogy mégis távol. Isten-távolban kerested azt, amiről nekünk kellett volna tanúságot tenni.

Bocsáss meg, hogy hagyttunk Kháron ladikján egyedül küzdeni, egész életedben sorodra hagyva – mint Kháron-köteted címlapja is művészi ábrázolta – az élet tengerének fekete vizein elsötétült ég alatt. Hiszen Te mondtad, hogy egész életünkben hordozzuk a halált. De Kháron ladikjának címlapján a vakítóan fehér vitorla uralkodik, mely fényével belehasít a naptalan égbe az éjsötét vizeken. Hogy a vitorlának ez a fénye honnét jött, arra Te feleltél meg egy három szóból álló örök sorral: „A csillag mind betlehem!” (*Emberség*).

Goethe azon panaszkodott, hogy élményei rögtön megfagynak, ha leírja azokat. Milyen belső küzdelmek, milyen prófétai látások formálódtak a szavak cseppkövévé ebben a néhány szóban, amit leírtál? Vagy tekintsük ezt megfagyott lánának, mely igazságkereső és szeretetre vágyó szíved tűzhányójából itt maradt nekünk?! Tudtad, mit írsz le ezekkel a szavakkal a kereső ember számára? A betlehemi csillag kereső embereket vezetett ahhoz, aki elmondhatta magáról: „Én vágyok az út, az igazság és az élet” (*Jn* 14,6). Te is a keresők útján jártál, az igazságra szomjaztál és az életet szolgáltad.

Végül is kérted egyházad imáját erre a nagy útra, amin most elindulsz. Voltaire és Martin du Gard Jan Barois-ja ugyan nem vállalt felelősséget a betegségben és öregségben tett kijelentésekért és hiteltelenítette azokat, mint nem egész értékű emberek nyilatkozatait. De Te ne restelld ezt. Legnagyobb tudósaink a tudomány óceánjának a partján nem restellik magukat kicsinynek és tudatlannak vallani a *docta ignorantia*-ban. A mulandóság partjain az örök élet tengere mellett ne restellej magát kicsinek vallani, aki kíséző után nyúl. Jézus, a legnagyobb ember sem szégyellte bevallani félelmét a haláltól. És kinyújtotta kezét a halállal vergődő társa felé, noha az egész életében távol járt az Istentől. „Uram, emlékezz meg rólam, ha országodba jutsz” – sóhajtotta a halál küszöbén. Ezt a sóhajt vélem kihallani utolsó kívánságodból. És mi azért imádkozunk bizalommal és reménnyel, hogy Te is halld meg a megváltó jézusi mondást: „Bizony mondom neked, még ma velem leszel a paradicsomban” (Lk 23,43).

*

Halálhír ritkán okoz ekkora bémultságot, mint Illyés Gyuláé. Köztudott volt ugyan évről évre gyengülő egészsége, mégis nehéz elhinni, hogy itt hagyott bennünket. Nem pöröl többé értünk, nyelvünkért, emberiségünkért, hibáink ellen pedig nem kiált már ez az okos, szigorú hazafi. Mint a kis népek igazán nagy fiait, őt is népének önzetlen és realista szolgálata jellemezte. Ez volt a hitvallása is: a költő nem vezeti, hanem szolgálja a népet. Van-e nemesebb népszolgálat, mint amikor valaki a puszták béres népét európai módon nemzeti tudatunkba emeli? Illyés ezt tette.

E század szülötteként műveivel szüntelenül a világba tekintett, sosem önmagába. Közéleti író volt mindig. Akkor is, amikor írói szekértáborot szervezett a fennálló hatalommal szemben, az élet peremére szorított írástudóknak egyedüli lehetséges fórumot nyitott a Magyar Csillagban; akkor is, amikor 1945-től a Nemzeti Parasztpártnak dolgozott, és a második Választ szerkesztette. De közéleti író maradt néhány év múlva, az 50-es években is, amikor a nyilvános szerepléstől visszahúzódva csak az irodalomnak szentelte életét, a nemzet és az európaiság gyötrő kérdéseire keresvén feleletet.

Kevés ilyen sokoldalú írónk volt e tehetségekből nem éppen szegény századunkban. Költészete, szépprózája, drámái egyaránt nemzeti irodalmunk kincseit képezik. Nemcsak műfajilag, hanem erkölcsileg is a legszeleesebb tereket fogta át. Egy tizenötmillió anyanyelvi közösség nevében szólt az egész világ előtt tiszteletre méltó nemzeti önismerettel és másokat is tisztelő felelősségtudattal.

Illyés a magyarság legérzékenyebb lelkiismeretébresztői közé tartozott. Figyelmeztetett, és szava mindig hitelesen hangzott, mert belülről szólt. Az álmagyar, „hazaffyas”, vak nacionalista szemlélet ellen lépett föl a Nem volt elég-ben, az apja-anya szenvedéseit, népe megpróbáltatásait feledni kész új értelmiséget intette Nem menekülhetsz című versével. Az ötvenes évek közéleti egyszólamúsága ellen Bartók-versében tiltakozott, harmóniát követelve a „jajszótét szívekben” is. Mikor pedig egy felnövekedett nemzedéket az „édes anyanyelv” szeretetére kellett tanítani, megírta a Koszorú-t, beszélt az ötagú siphos hasonló mai magyar irodalomról, vagy éppen szenvedélyesen sikra szállt az eluralkodó nyelvi, szellemi trágárság felszámolásáért. Amikor pedig jó évtizede az ifjúság a táncházmozgalommal egészen új közösségi formát alakított ki, a népművészetéről irt kis kötetével állt a kezdeményezők mellé. És nemzete tudatát formálva sem tévesztette szem elől az egyetemes erkölcsi elveket, ezekhez mérte a honi törekvéseket is. Tanúsítja számos esszéje, elég legyen csak a Szakvizsgán nacionalizmusból címűre hivatkozni. Mindenkor elvetette a leszűkítő, másokat kirekesztő kizárólagos, öntömjénező gondolkodást, a diszkrimináció megannyi fajtáját. Erről beszélt legutóbb a Sorsválasztók-ban is.

Nagy úrt hagyott maga után Illyés Gyula. Vajon lesz-e elég erőnk, lesz-e tehetségünk kitölteni? Hogyan tudjuk majd továbbvinni, gyarapítani örökségét? Életműve már régen beépült irodalmunkba, mint minden klasszikusé; ő úgy volt klasszikus, hogy ihletet nem csak kapott, de egész népének adni is tudott.

1982. november 2-án volt nyolcvan éves. A Vigilia 1982. decemberi számában köszön-

tötte. A katolikusnak keresztelt költő, amint egyik levelében írta, „nem kapta meg, vagy elvesztette a hit kegyelmét”, de élete folyamán fel-feltörték benne az emberlét végső kérdései, a hit és nemhit problematikája állandóan foglalkoztatta. Erről tanúskodtak idei januári számunkban közölt friss versei is. 1971-ben a Hegyi Bélával folytatott beszélgetés során így vallott: „Egyszer valamennyien ott állunk a halál előtt, és azt vesszük észre, nincs elég vigaszunk. Nem vagyok ateista, mert az is eleve tagadást jelent, elzárkózást valami elől, amiről senki és semmi nem tud bizonyosat. Kész vagyok Isten befogadására is, mint a dolgok végső értelmének, az egész teremtés befejező aktusának a befogadására, de tudjam, értsem, igazoljam a magam számára. . . Végül is: a túlvilág csak olyan lehet, mint mi. Meghosszabbított élet. De látomásaink, arany álmaink eleven megvalósulása is. A Vízöntő Korszak. Kristálytisztá kinyilatkoztatás. Az öregek előőrsként bandukolnak feléje. . .”

IRODALOM

Kerényi Grácia: Dalok Könyve

„Kezünkre bízott az élet” – hirdeti Kerényi Grácia. Régi és új költeményeiből 1982-ben kötetet szerkeszt és saját kiadásában megjelenteti, mert belső indíttatást, tanúságtételre felszólító parancsot érez. „Még nem töltöttem be ötvenhatodik évemet – írja a *Dalok Könyve* bevezetőjében –, amikor történni kezdett velem valami: újra versek formájában szólalt meg bennem a költő, akit egy évtizeden át a prózáiról álarcamögé rejtettem. Egy kisbaba születése szólaltatta meg, nagyon egyszerűen, dalszerűen; előbb bizalmatlanul fogadtam a hangját, bírálón vizsgálgattam, de azután megkönnyebbültem. Hívás volt a hangja, és szót fogadtam neki. Ez a hívás a hetek, hónapok során gazdagodott, terebélyesedett: azt kívánta tőlem, hogy versbenírásban, de beszédben-élőszóban is egyre érthetőbben és sürgetőbben tegyek tanúságot az Igazságról és a Szeretetről.”

Kerényi Grácia 1925-ben született, abban az évben, amikor Nagy László; egy évvel idősebb Simon Istvánnál, eggyel fiatalabb Váci Mihálynál, négyvel Pilinszky Jánosnál. Ez a születési év meghatározza költői pályáját, pályafutásának nehézségeit: 1946–49 között sűrűn publikálta verseit a folyóiratokban, a rádióban, majd elhallgatott. Első verseskötetete húszéves késéssel, 1968-ban jelent meg *Azonosulások* címmel. „A prózáiról álarcamögé rejtett, hallgató költő írásaiban nem nehéz felismernünk a sokféle szenvedés közt is reményből élő ember vonásait (*Topográfia* 1975, *Csupa boldogság* 1977, *Utazások Könyve* 1979, *Testnek feltámadása* 1982).

„Állj elő az Igével, akár alkalmas. akár alkal-

matlan!” – idézi új kötetének bevezetőjében Szent Pál figyelmeztetését (2Tim 4,2). Vannak költők, akik prófétai feladatot vállalnak. Figyelmeztetnek, vigyáznak, őriznek – beleszólhatnak az életünkbe. És vannak költők, akik újra és újra birokra kelnek a Kimondhatatlannal – és kimondják, amit láttak és hallottak, és az *Élet Igéjét* hirdetik nekünk (vö. Jn 1,1). Kerényi Grácia ezt teszi, amikor tudatosan, régi és új verseit rendbe állítva, megélt élete tapasztalatainak terhével válaszó egy újszülött gyermekkel való találkozás után az élet kihívására. Kötetében sok-sok változatban fogalmazódik meg a felelős felismerés: „Kezünkre bízott az élet”.

Puritán formájával, barna betűs nyomtatásával, a címlapon a gyermekkort idéző mackó képével, a borító hátoldalán a szerző a megváltást hozó szenvedés jelével, a kereszttel – Sass Valéria kötésterve –, azt nyújtja ez a könyv, ami annyira hiányzik az életünkéből: az emberi szót. Azt ajándékozza, amit csak a szenvedés és halál közelségét átélt embertől kaphatunk: hiteles valómást az élet szépségéről.

Ha van abszolút mércéje a költészetnek, a szigorú tollú recenzens kereshetne és találhatna a belső zsebben is elférő kis kötetben kitűnő, jó és kevésbé jó verseket. De a kritikus olvasót is magával sodorja a tematikus szerkesztésű kis kötet száz költeményéből sugárzó hit: „. . . az Isten életre szemelt ki, | vigasztalónak, – majdan tanúságnak. . .” (Börtön- és lágerversek, 1944. aug. 3.). Kerényi Grácia dallá emelt hétköznapijaiból, pokoljárásaiból és ünnepeiből ez a tanúságtétel sugárzik. A fiatakori halál-közelség élménye az évek múlásával az élet, a megismételhetetlen, a vállalva-érdemes élet élményévé formálódik át. 1963-ban így könyörög:

*Öreg Duna, adj nekünk csendet,
a bogarak szép éjszakáit, –
halkan dőljünk a vízbe, mint
méltóságos-halálu fájd.*

(Könyörgés a Dunához)

1982-ben a kérés az életben maradásra vonatkozik:

*A lépteinkbe adj erőt,
ki Úra vagy minden havaknak.
Ne dőljünk ki a cél előtt,
fellegeid bár ránszakadnak.*

(Havas könyörgés, alkonyodóban)

Az élet vállalásának költészete ez. A megadó, „vízbe dőlni” kész magatartás, a félelem, hogy „elveszíti az én a pórázt” (Könyörgés a Dunához) átalakul. A kötet indító verse, a *Köszöntő* daloló ritmusa nem rejti el a tény, hogy „kiszolgáltatott az élet”, s hogy „az ember elvesz egyedül”. De vállalható, sőt: vállalni *kell* az életet. Fenntartás nélkül köszönti a megjelenő új életet: „Pólyásgyerek, Isten hozott!” (1981). Beteljesült a börtönököt és légereket megjárt fiatal lány prófétái sejtése, hogy „életre szemelte ki az Isten”, vigasztalónak, tanúságnak. S közben – 1962-ben – még szorongva, de már öntudattal mondja:

*Az élet a kezünkre bízott:
a virágok, barmok és csillagok.
Kezünkre bízott az élet:
a füvek, a halak, a férgek.
Az élet bízott kezünkre:
a repülőgép, meg az ürge.
Míránk, az emberekre bízott
az ökörszem, meg a cickafarok.
Az emberekre bízott, miránk
az élet – a világ —*

(A Senki Kutyája)

Az életért való felelősség megfogalmazásának változatait kapja ajándékba az olvasó Kerényi Gráciától. Nem rendkívüli ünnepek, nem rendkívüli események, hanem a hétköznapi apró jelenései és jelenségei tűnnek elénk. Érzékenyen rezdülő világában ott vannak a pókok, a légy, a hangyák, gerlicék, kutyák és tehének, medvebocs, denevérek és özek; fák, füvek és virágok, folyók és hegyek. Emberi, embernek való a világ:

*A föld dús, a föld jó, a föld embernek való.
Ne hasadj meg a talpam alatt, földem.
Hegyeid csúcsát ne hajlítsd meg.
Vizeid habját ne duzzaszd meg.
Koporsókat ne vess ki éj felén,
ne kínálj kövel kenyér helyett.
A látványgó szemébe ne vágj port,
vak-szemekre adj gyógyító sarat.*

*Ölelj meg, ölelj meg,
te anyánk az ég alatt.*

(Terra humana, 1964)

Állandóan jelen lévő motívum a világra belesimulni vágyódás: „A természetnek nagy szerelme tölt el, / szeretnék újra egy lenni a földdel, / s vágyón tekintek fel a csillagokra” (Aratás ünnepe. 1946). „... a teremtmények élete/bennem repes, ha te szeretsz még” – olvashatjuk az 1959-ben írt *Koratavasz* című versben. Magatartás, világkép, világnézet bontakozik ki a költeményekből. Az életet tisztelő, olykor rajongásig szerető (vö. Tengerparti rapszódia, 1954) ember kimondatlan istenélménye. *Este, október* című versében így ír: „ilyenkor minden mozdulatod / beleillik az ősi, rituális rendbe / elfogadod, ami nálad nagyobb / s rádborul az ősz vizuális csendje” (1966). A „rituális rend” – „vizuális csend” rímpár kimondja a rendezettség és megnyugvás mélyről fakadó vágyát. A rendezettség s nyugalom keresése és nyelvi újjáteremtése Kerényi Grácia költészetének egyik legjellegzetesebb vonása. „A lappangó rendezettség előhívása, az élet végtelen komplexitásában éppen bizonyosfajta érzékletes, ábrázolható rendező elvek megragadása: ez a művészet gesztusa” – idézhetjük Nemes Nagy Ágnes tételét Kerényi Gráciára vonatkoztatva (Metszetek, Bp. 1982. 144. l.).

Az emberi törekénység elfogadása; a kiszolgáltatottság megélése; az önmagának nem elegendő ember szeretetet adni vágyakozása – költészetének ezek a legfőbb jellemzői. Élményeinek és gyötrődéseinek tömör összefoglalása a következő megállapítás: „az élet több, mint rabul hordott állati lét...” (Igaz mese két özikéről, 1956).

A *Dalok Könyve* ciklusokra oszlik. *Jelentések 1981–82* címmel kötetben még meg nem jelent versek állnak a gyűjtemény élén, az „Andriskaelmény” indítja meg a versek sorát, de találunk itt nagyon kemény, szenvedés sajtolt költeményeket is. *Játék és ravatal* a címe annak a nagyobb egységnek, amelyben *Mackósiratás 1944–45* megjelöléssel helyet kapnak a dokumentum értékű *Börtön- és légerversék* is. Magáért beszél a *Szonettek minden időkből 1946–1968* és a *Régi muzsikák 1947–1956* cím. Két ciklust fog egységbe, a *Leder öregség 1959–1971* és a *Könyörgés a Dunához 1954–1981* címűt, A *teremtmények élete*.

A versformák sokszínűsége, zenélő és játékos rímek, kemény kopogású rímtelenség, impreszionista foltszerűség, klasszikus sodrású metrumok. . . Radnóti hatása? Bizonyára kimutatható nem egy költeményben (szakdolgozatát Rad-

nótiról írta). „Szépevetésű folyó, hova tűnt a tavasz ragyogása?” – lüktet a hexameter a *Visegrádi elégiá*-ban. „Tudjam: e táj az enyém, s én az övé maradok” – nem kétséges, hogy neki – Kerényi Gráciának – „e tájék mit jelent”. Kosztolányi színei, eleganciája? Biztos, hogy Kerényi Grácia nem rokotalan (vö. *A Senki Kutyája, Óbudai pékek, Mackó Bandinak* stb.). Mégis önálló, saját és sajátos költészet ez; olyan ember költészete, aki számára áttetszővé vált ez a világ. Beteljesedéshez közeledik az 1944-ben, tizenkilenc évesen megfogalmazott óhaját: „*Szomjúhozom már mosolyodra, Isten*” (Börtön- és lágerversek). (*A szerző kiadása, 1982*)

KORZENSZKY RICHÁRD

Gál Sándor: Új Atlantisz

A pozsonyi Madách Könyvkiadó az elmúlt nyáron jelentette meg a mai csehszlovákiai magyar irodalom egyik legfigyelemreméltóbb költőjének, Gál Sándornak válogatott verseit. A szlovákiai magyar lírát megújító „58-as” nemzedék – Cselényi László, Zs. Nagy Lajos, Tózsér Árpád – által megadott hangütéstől a hatvanas évek derekán induló Gál nem tér el lényegesen, de abban mégis más, hogy költészete szorosabban kapcsolódik a szülőföldhöz. Szívós kitarással menekíti magába, verseibe az otthon egyre fogyó, talán már csak a költőben élő emlékeket. Harminc év távlatából is egyre jobban tudatosul kötődése a „lehajtott fejű, kaszanyélhez szabott csontú” rég elporladt ősökhez. Versformái is honi eredetűek, hol balladás, expresszív hangvétellel találkozunk, hol mintha népdalt olvasnánk.

Mi készíteti Gál Sándort arra, hogy mélyebbre szálljon, mint az előtte járó nemzedék? Talán az elgépiesedő, modern civilizációra, a közösség, az emberi kapcsolatok atomizálására gondolhatunk, amikor „az ember áll s nézi hogy pusztul birtoka” (*Adj menedéket*). De Gál Sándort egyéni alkata is ennek megfogalmazására ösztö-

nözheti, hiszen Zs. Nagy Lajos is a világ kihívásaira válaszol, csak ő fanyar humorral, iróniával reagál. Gál azt tudatosítja verseiben, hogy a szülőföldön élni szolgálat, megváltás, áldozat másokért. A hit és nemhit között küszködve vállalja a keresztet önmaga megújulásáért, a mindenségbe szabadulásért, ahogy arról *A néma Isten* című versében ír. A lehetőségek és lehetetlenségek legszélesebb skáláját próbálta, negyven éve virrasztja „mindazt ami nem volt / de lehetett volna / mindazt ami nem volt / de még lehet / s azt ami nem volt / és nem is lesz már”.

Gál Sándor patriotizmusra nem silányodik sem provincializmussá, sem pedig önmagához következetes elfogultsággá. Követeli a tágabb haza, a sok nép lakta és széttagolt Európa összhangját és békéjét. Már korai verseiben, így például az 1964-ben írt *Arc nélküli szobrok*-ban is a háború ellen tiltakozik: „Tíz éve tárgyalások, konferenciák / vitatják, milyen legyen a holnapi világ. / Közben: atombombák szennyezik az eget, / közben: meghalnak a régi istenek, / közben: ledőlnek a szentnek hitt szobrok, / közben: üvöltöznek a vérszomjas bolondok, / s közben: terepszínű ruhában. . . arc nélküli szobrok, harminchatos sorban előre!” Ez a másokért is felelős patriotizmus követeli tőle, hogy szűkebb közössége helyét az egyetemes érdekek közösségében jelölje ki.

Legszebb versében, a *Könyörgés*-ben újra a neki oly távoli, de létező Istenhez fordul, őt kéri, hogy az asszonyok méhe ne legyen elapadt forrás, és az egymástól elhidegült emberek egy közösségben oldódjanak föl. „Add kezünket magunk kezébe, hogy egymás melegétől fölserkenjünk, hogy ne külön lépjünk a tétovaság árnyai alatt, de egyirányba mozduljunk föl” – mert ez a feltétele annak, hogy képesek legyünk „arcunkat minden népek arcával egy magasságba emelni”. Ez a vers lehet Gál Sándor eddigi, még egyáltalán nem lezárt életművének összegzése. Itt egyetlen versben, a sorsproblémák számbavételével tudatosítja a közösségi megmaradás értelmét és a másokhoz is következetes emelkedettséget.

Hitele van ennek a költői felelősségtudat-ébredésnek. Nemcsak azért, mert verseiben ezt mindenkiére kötelezőnek tartja és mindenkire méri.

VIRT LÁSZLÓ

TEOLÓGIA

Bottyán János: A magyar Biblia évszázadai

A Biblia sohasem volt elfelejtett könyv, hiszen a kereszténység belőle táplálkozott, hordozta és magyarázta. De ma újra divatba jött. Beszélnek róla, olvassák és bogozzák a benne levő problémákat. Ezért Bottyán János kötete, amely a magyar bibliafordítások történetét vázolja fel, kimondott érdeklődésre tarthat számot. Természetesen a múltat csak a fennmaradt emlékek alapján idézhetjük. Eddig ezt főleg nyelvészeink tették meg, hiszen legrégebb nyelvemlékeink majdnem kizárólag vallási természetűek. A szerző igyekszik a régi fordításokat az egyes korok vallási környezetébe állítani, és jelentőségüket felmérni. Mindenki előtt világos, hogy a könyvnyomtatás új korszakot nyitott a könyvek – s így a Biblia – terjesztésében is. Azelőtt aránylag kevés kézírásos kódex készült, s még kevesebb maradt meg belőlük. A protestantizmus terjedése egybeesik a könyvnyomtatás meghonosodásával, s a Biblia népszerűsítését a teológiai felfogás is javallotta. A katolikus egyház a Biblia mellett mindig hivatkozott az apostoloktól eredő hagyományra és az apostolok utódaiból álló tanítóhivatalra is. Ezt azon az alapon tette, hogy a kereszténység maga is az apostolok tanításából indult el, s a Biblia csak ennek írásbeli lecsapódása. A protestantizmus a hit kizárólagos forrásának a Bibliát tekintette, s a Szentírás tekintélyével akarta pótolni a hagyományt és a tanítóhivatalt is. Ebből érthető, miért lett a Biblia terjesztése annyira belső ügye a reformációnak.

A katolikus egyház a hit egységének megóvása céljából maradt meg amellett, hogy a hit közvetítője elsősorban az a tanítás, amelyre az apostolok küldetést kaptak, nem pedig a Szentírás egyéni olvasata.

Nem is tartotta sürgetően szükségesnek terjesztését a nép között. Ha ma jobban ajánlja az olvasást a hívőknek, akkor azt is hozzáteszi, hogy kellő magyarazattal ellátott Bibliát olvasni. Ezzel nem a hit szabadságát köti meg, hanem érvényesíti az apostoli küldetés elvét, és

ügyel a hit egységére. Hiszen a történelem eléggé igazolja, hogy a Bibliából mindenki kiolvashatta saját nézeteinek megerősítését.

Ady óta többen hivatkoztak arra, hogy Károli Gáspár biblijájának nyelve mennyire megteremkenyítette írói nyelvüket, s biztos, hogy a nagy számban közkezen forgó Biblia a magyar köznyelv fejlődéséhez is hozzájárult. Ezt a jelenséget azonban nem csak a kevesebb példányszámú katolikus Bibliával kell szembeállítani. A nyelv fejlődésére az egész vallásos irodalom hatással volt. Irodalmi szempontból éppen Kazinczy Ferenc hívta fel a figyelmet elsőnek Pázmány Péter és a bibliafordító Káldi György nyelvének szépségére 1810-ben, Aranka Györgynek írt levelében.

A szerző gazdag képanyagot hoz a régi kódexekről és bibliakiadásokról, s ezzel teljességre törekvő munkáját szemléletessé teszi. A múlt feltárása azért is tanulságos, mert a bibliafordítás kérdése soha sincs lezárva. A modern nyelvek kifejezőkészsége olyan gazdag, hogy mindig új megfogalmazást adhatunk – és kell is adnunk – a régi tanításnak. Arról is lehet vitázni, hogy a szó szerinti vagy a szabadabb fordítás előnyös-e. Mindkét irányzatnak vannak követői az egész kereszténységben.

Amikor Bottyán János könyvében a bibliafordítás múltjáról és jelenéről valóban átfogó képet ad, szívesen olvastam volna erről a jövőre vonatkozóan is. A Biblia nemcsak a múlt könyve, hanem a kereszténység jövőjéé is. Arra gondolok itt, hogy az elmúlt két évtizedben sok helyen napvilágot látott a Biblia ökumenikus fordítása, amelyet a katolikus és a protestáns egyházak közösen jelentettek meg. Át tudták hidalni azokat a nehézségeket, amelyeket a szent könyvek jegyzéke (kánon), a magyarázó jegyzetek és az egyházi jóváhagyás körül fel szoktak hozni. Amikor a hatvanas évek végén az új katolikus fordítás munkája megkezdődött, a bizottság – római ösztönzésre – lépéseket tett egy ökumenikus fordítás érdekében. A protestáns egyházak képviselői akkor ezt még nem tartották aktuálisnak, illetve megoldhatónak. Reméljük, hogy a külföldi eredményeknek előbb-utóbb hazai földön is meglesz a hatásuk. (*A Református Zsinati Iroda Sajtóosztályának kiadása, 1982*)

Gál Ferenc